

Rákóczi nyomában Máramarostól Kővárig

Történelmi jubileumot ünnepeltünk 1976. március 27-én; II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulóját. Ebből az alkalomból illő felelevenítenünk annak a vidéknek kuruckori emlékeit és hagyományait, melynek népei elsőként bontották ki a szabadság zászlóját.

Az elnyomott jobbágyok már kezdetben Rákóczi mellé álltak, de Máramaros nemessége csak akkor csatlakozott a fejedelemhez, amikor az *Hosvayak* augusztus 17. éjjelén csellel elfoglalták Huszt várát. Ettől kezdve a megye egyik legerősebb támasza lett Rákóczinak. Ez nem csak katonai támogatást, vagy politikai támogatást, hanem a kuruc haderő ellátásában, utánpótlásában is komoly segítséget jelentett. A rutén és a román nép, a városok magyar lakosságával együtt nagy lelkesedéssel fogadta augusztusban a megyébe érkező beregi zászlóaljokat, hiszen a jobbágyok régi vágyaik megvalósulását remélték a szabadságharcból.

Huszt vára és városa kiemelkedő helyet foglal el a szabadságharc politikai történetében. Maga a fejedelem is járt itt, s a házat, ahol megszállt, lebontásáig „Rákóczi kastély”-nak nevezték. 1708-ban az erdélyi és magyarországi szövetkezett rendek itt tartották országgyűlésüket, és 1709-ben ez a város adott ismét helyet az erdélyi országgyűlésnek.

Máramaros azonban nemcsak fontos politikai döntések színtere volt, de maga a megye is sokat köszönhet iparfejlődése terén a kuruc mozgalomnak. Mindenekelőtt a híres máramarosi sóbányák — Aknasugatag, Rónaszék, Aknaszlatina — szerepét kell kiemelnünk, hiszen a só a fejedelmi hatalom fontos jövedelmi forrása volt. Amint a megye a szabadságharc oldalára állt, 1703-ban Rónaszéken megnyitották a „Rákóczi” aknát, melynek emlékét évtizedeken át — a bánya előntéséig — egy felirat őrizte. A kuruc katonák fizetését nagyrészt a kőszó biztosította, s ezért Rákóczi több, védelmi jellegű gazdasági rendelettel szabályozta a sószállítását, a külföldi sókereskedők működésének, a sóbehozatal korlátozását és megállapította a sóárakat, mely szerint „egy erdélyi kősóért 3, a máramarosiért 2 dénár hajtandó be.”

Az évszázadok óta virágzó és intenzív sóbányászat mellett a hegyekben kénbányák után kutattak, majd amikor Huszt várának 1706. évi leltározása kapcsán Pap Mihály kapitány több puskaport és salétromot kért, gr. Bethlen János azt javasolta a fejedelemnek, hogy Huszton szereljenek fel salétromgyárat. Rákóczi — némi késséssel — két év múlva intézkedett ez ügyben, s így kezdett működni a három salétromfűző üst, mely „ha folyamatosan munkál 3 vagy 4 mázsa salétromot” állíthatott elő havonta.

Ugyancsak fontos terméke volt Máramarosnak a kecskebőr, melyről úgy rendelkezett Rákóczi, hogy „azokra karmazsin csinálása kedvéért” nagy szükség van Huszton, s ezért itt kordován-gyárat építtetett. Meghagyta a számvévknek; ne engedjék, hogy a bőroket elszállítsák a megyéből. Minthogy a kuruc katonák között igen kedvelt volt a piros és sárga csizma (melyeket török területről drága áron importáltak), így Huszton színes bőrt is gyártottak.

Huszt mellett az Erdély határát védő Kővár vára volt az a másik erősség, amely ugyancsak híven kitartott a fejedelem ügye mellett. A vár és környéke védelmét ellátó „bátor hegyiakok”-at maga Rákóczi is dicsérő szavakkal említette, visszacmlékezve arra az időre, amikor 1705 őszén, a zsibói csata után fellovagolt a várba. A vidék lakossága — a román néphős, *Pintye Grigor* mellett — napjainkban is „Rákóczi vár”-nak nevezi a régi romokat, melyeket most hoznak újból napfényre. Ennek a történelmi korszaknak emlékét őrzöm, az 1713-ban császári parancsra felrobbantott

Kályhacsempe maradványok Kővár várából.

vár romjaiból előkerült, stilizált levélmintákkal díszített, XVII. századi kályhacsempe maradványokat, melyek a vár belső berendezéséről adnak némi képet.

Az erdélyinél is mélyebbek azonban a máramarosi Rákóczi hagyományok. Ennek legreprezentánsabb külső jele Kárpát-Ukrajnában, Dolhán, a csata 200. évfordulóján, 1903-ban felállított emlékoszlop, amelynek, cirilbetűs, orosznyelvű felirata ma is hirdeti:

„Istennel a hazáért és szabadságért! II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának első csatájában 1703. június 7-én elesett hős kuruc vitézek emlékére.”

A hadászatiilag vesztes, de politikai hatásában mégis döntő, dolhai csata után, *Esze Tamás* mellett csak 500 gyalogos és 50 lovas maradt, akiknek üldözését a császári katonaság vezére, *Károlyi Sándor*, a máramarosi nemesi seregre bízta. Ők azonban harc helyett szétszórtak,

A dolhai kuruc emlékoszlop felirata

Máramaros nagyon sok kuruckori emléket őriz. A Talabor folyó melletti Kövesliget Bóczár nevű településnél 1896-ban márványtáblát helyeztek a hidegvízű forrás fölé annak emlékére, hogy a hagyomány szerint: „Itt volt II. Rákóczi Ferenc 1711. február hónap 18-án.”

A századfordulón még „Rákóczi sáncok”-nak nevezték Hidegpatak községénél az északról dél felé vonuló földhányásból kialakított védőművet, és a hegyoldal üregeiről azt tartották, hogy a kurucok ott állították fel ágyúikat. A Popágya havason átvezető szekerút nyomait „Rákóczi útja”-ként emlegették a pásztorok. Színevér mellett egy Szvatinya Vaszily nevű parasztembernél ebédét elköltő fejedelem emlékére utaltak a ház összedőléséig, 1870-ig, az ajtó fölé vésett szavak: „Hic fuit Rákóczi Anno 1703.” Ugyancsak az ő tiszteletét őrizte meg az a kegyeletes szokás, hogy ünnepi alkalmakkor az asztalfő terítéke mellé nem ült senki.

Técső mellett, Urmenő határában, a XIX. század utolsó negyedében „Rákóczi fája” alatt tartották a Széchenyi reformtörekvéseit követő lötenyésztek a máramarosi nyári löversenyeket. Ilyenkor mindig földiezték a hagyományt, miszerint a fa alatt pihent meg a fejedelem. Annnyira élénken élt a szatmári béke után Máramaros népei között a kuruckor emléke, hogy az 1717. évi utolsó tatárbetörés alkalmával, eleinte közömbösen (vagy inkább semlegesén) viselkedett a parasztság a tatárokkal szemben. Az a hír járta a nép között, hogy a tatárokkal a bujdosó Rákóczi vezérei is betörnek seregükkel, mert régebben a fejedelem megígérte Máramarosnak, hogy a parasztság sorsának rosszra fordulása esetén ismét segítségükre jön.

Az előbbiekkal kapcsolatosan nem hallgatható el, hogy a máramarosi oroszok, magyarok és románok mellett harcolt az a 300 főből álló tatár csapat is, amelyet 1703 őszén *Szentiványi Sándor* hozott át Beszarábiából. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy Rákóczi Máramaros-szigeten helyezte el a Rabutin császári tábornok elől Nagyenyedről elmenekült tatárokat. Talán ezekben a történelmi harci kapcsolatokban találunk magyarázatot az 1717. évi ún. „borsai tatárbetörés” kezdeti szakában tapasztalható néphangulatra, valamint arra is, hogy az „árulónak” bélyegzett *Károlyi Sándor*, szőszegése miatt előlük menekült Tokajba. Ez alkalommal az a hír járta, hogy Besztercénél 1200 emberrel *Eszterházy Antal* kuruc generális áll készenlétben; és *Károlyi* salánkai kastélyát (ahol 1711-ben Rákóczi utolsó tanácskozásán még a háború folytatását határozták el) éppen a határozatot kijátszó *Károlyi* iránti haragból gyűjtötták fel a tatárok. Az pedig már drámai történelmi fordulat — és a tatárok tragédiája —, hogy rablásaik és kegyetlenségük ellen éppen Rákóczi egykori kapitánya, *Sándor Farkas* — a „lupu” — vezette győzelemre a borsai szoros hegylakóit.

Ma Dolha közelében, „Rákócz” és „Kurucz” falvakban több Rákóczi nevű rutén család története emlékeztet arra, hogy az egykori jobbágyosok a fejedelem katonái voltak. Kuruc ivadékok a Máramarosban élő *Csiamadia*, *Fecske*, *Kukla*, *Sándor*, *Dobos*, *Vakar*, *Füles*, *Borbély*, *Filip* és még sok más család tagjai is.

Gazdag és szép a kuruckor máramarosi és Kövár környéki Rákóczi hagyománya. Tiszteletet érdemelnek a két vidék különböző nemzetiségű népei, akiknek elődei vállaltva harcoltak a szabadságért, s akiknek utódai velünk együtt őrzik az értük mindezt feláldozó fejedelem emlékét.

Dr. Kovássy Zoltán

Nyitravölgyi Rákóczi emlék

Ismeretes, hogy *Lipót császár* a Rákóczi gyermekek gyámjával *Kollonics bíbornokot* nevezte ki, aki Ferencet — örökre elszakítva őt anyjától — a csehországi Jindřichov Hradec-i jezsuita kolostorba küldte tanulni. Ott-tartózkodásának emlékét a múzeum 1966-ban létesített Rákóczi Emlékterme őrzi. Levéltári anyagok alapján a múlt évben azt is megállapították, hogy főiskolai tanulmányai alatt hol lakott és milyen körülmények között élt Prágában. Ezek a felfedezések értékes adatokkal bővítik a Habsburg uralom ellen felkelő fejedelem csehországi tartózkodására vonatkozó eddigi ismereteinket.

Ismertek a fejedelem szlovákiai vonatkozásai is. Van azonban egy kevésbé ismert történet, melyet érdemes újra felvlelvénitennünk. Színhelye Nyitraszerdahely, a Nyitra folyó melletti Nagytapolcsánytól 7 km-re délre fekvő falucska. Hogy miért és mikor került ide Rákóczi, annak előzményeit is el kell mondanunk.